

РОЗВИТОК МЕТОДОЛОГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У ПОСТІНДУСТРІАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

© 2016 ІЗМАЙЛОВ Я. О.

УДК 303.7;005;65.01

Ізмайлов Я. О.

Розвиток методології економічного аналізу господарської діяльності підприємств у постіндустріальній економіці

Метою статті є критичний аналіз і подальший розвиток методології аналізу господарської діяльності підприємств для постіндустріальної економіки. Обґрунтовано, що розвиток методології економічного аналізу повинен здійснюватись у напрямку створення передумов, за яких забезпечується можливість за результатами аналітичних розрахунків діагностувати та контролювати тенденції поліпшення кількісних і якісних параметрів виробничо-господарської діяльності підприємств для прийняття ефективних управлінських рішень. Доведено, що теоретико-методологічна конструкція економічного аналізу в умовах постіндустріальної економіки потребує удосконалення. Здійснено критичний аналіз думок провідних учених-аналітиків щодо сутності та класифікації принципів, методів і методик економічного аналізу. Уточнено сутність принципів, рекомендовано види та методи аналізу, що дозволять бухгалтерам, аналітикам, аудиторам, контролерам та іншим суб'єктам краще розуміти й ефективно використовувати теоретично-методологічні аспекти економічного аналізу на практиці. Сформовано порядок застосування методів економічного аналізу залежно від фаз інвестиційно-інноваційного процесу на підприємствах.

Ключові слова: економічний аналіз, методологія, методи, принципи, інвестиційно-інноваційний розвиток, постіндустріальна економіка.

Рис.: 1. **Табл.:** 4. **Бібл.:** 26.

Ізмайлов Ярослав Олександрович – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки, Криворізький економічний інститут ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана» (вул. Медична, 16, Кривий Ріг, Дніпропетровська обл., 50000, Україна)

E-mail: izmyar@ukr.net

УДК 303.7;005;65.01

UDC 303.7;005;65.01

Ізмайлов Я. А. Развитие методологии экономического анализа хозяйственной деятельности предприятий в постиндустриальной экономике

Целью статьи является критический анализ и дальнейшее развитие методологии анализа хозяйственной деятельности предприятий в постиндустриальной экономике. Обосновано, что развитие методологии экономического анализа должно осуществляться в направлении создания предпосылок, при которых обеспечивается возможность по результатам аналитических расчетов диагностировать и контролировать тенденции улучшения количественных и качественных параметров производственно-хозяйственной деятельности предприятий для принятия эффективных управленческих решений. Доказано, что теоретико-методологическая конструкция экономического анализа в условиях постиндустриальной экономики требует совершенствования. Осуществлен критический анализ мнений ученых-аналитиков относительно сущности и классификации принципов, методов и методик экономического анализа. Уточнена сущность принципов, рекомендованы виды и методы анализа, позволяющие бухгалтерам, аналитикам, аудиторам, контролерам и другим субъектам лучше понимать и эффективно использовать теоретико-методологические аспекты экономического анализа на практике. Сформирован порядок применения методов экономического анализа согласно фазам инвестиционно-инновационного процесса предприятий.

Ключевые слова: экономический анализ, методология, методы, принципы, инвестиционно-инновационное развитие, постиндустриальная экономика.

Рис.: 1. **Табл.:** 4. **Библ.:** 26.

Ізмайлов Ярослав Алексеевич – кандидат экономических наук, доцент кафедры международной экономики, Криворожский экономический институт ГВУЗ «КНЭУ им. В. Гетьмана» (ул. Медицинская, 16, Кривой Рог, Днепропетровская обл., 50000, Украина)

E-mail: izmyar@ukr.net

Izmaylov Ya. O. Developing the Methodology for Economic Analysis of Enterprise Business Activity in the Post-Industrial Economy

The aim of the article is critical analysis and further development of the methodology for analysis of economic activities of enterprises in the post-industrial economy. It is proved that the development of the methodology for economic analysis should be carried out in the direction of creating preconditions that would provide a possibility to diagnose and monitor trends in improving the quantity and quality of production and economic activities of enterprises for making sound management decisions by the results of analytical calculations. It is justified that the theoretical and methodological structure of economic analysis in the post-industrial economy requires improvement. The critical analysis of views of analytical scientists about the nature and classification of principles, methods and techniques of economic analysis is performed. The essence of the principles are clarified, the types and methods of analysis that allow accountants, analysts, auditors, inspectors and others to better understand and apply the theoretical and methodological aspects of economic analysis in practice are recommended. The order of applying the methods of economic analysis in accordance with phases of the investment and innovation process at enterprises is developed.

Keywords: economic analysis, methodology, methods, principles, investment and innovation development, post-industrial economy.

Fig.: 1. **Tabl.:** 4. **Bibl.:** 26.

Izmaylov Yaroslav O. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor of the Department of International Economics, Kryvyi Rih Economic Institute of Kyiv National Economic University named after V. Hetman (16 Medychna Str., Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region, 50000, Ukraine)

E-mail: izmyar@ukr.net

Вступ. Формування моделі інвестиційно-інноваційного розвитку економіки України є неможливим без удосконалення інформаційно-аналітичного інструментарію господарської діяльності підприємств. Саме результати економічного аналізу надають можливість діагностувати та контролювати тенденції поліпшення кількісних і якісних параметрів виробничо-господарської діяльності підприємств. Аналітичні розрахунки допомагають активно впливати на економічні процеси суб'єкта господарювання, мобілізуючи потенційні резерви збільшення прибутковості та віддачі від інвестованого капіталу. Належним чином узагальнена та структурована аналітична інформація сприяє вчасному прийняттю економічно обґрунтованих інвестиційно-інноваційних та управлінських рішень.

Розвиток методології економічного аналізу в системі управління господарською діяльністю суб'єктів господарювання повинен відповідати процесу переходу України до постіндустріального суспільства. Зміни зовнішнього середовища, трансформація економічної та інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств, умови обмеженості ресурсів, нестача фінансування та періодичні економічні кризи спонукають будь-яку науку перебувати в стані постійного розвитку та удосконалення, що стосується насамперед її методологічних засад.

Розвиток методології та організації економічного аналізу в постіндустріальному суспільстві стикається з певною невизначеністю змістової інтерпретації, класифікації методів економічного аналізу та механізму їх застосування через те, що ця наука має міждисциплінарний характер і впливає на ефективність господарської діяльності підприємств. Розвиток методології аналізу господарської діяльності підприємств та окремих аналітичних методик, що адаптовані до умов інвестиційно-інноваційного розвитку економіки України, дозволить створити необхідне аналітичне підґрунтя для ефективного менеджменту підприємств.

Удосконалення теорії економічного аналізу в постіндустріальних умовах має відбуватися на єдиних методологічних принципах, від застосування яких залежить створення системи взаємопов'язаних аналітичних даних, які відтворюють динаміку та структурні зрушення, що відбуваються у господарській діяльності підприємств під впливом інвестиційно-інноваційних чинників. Тому потрібно визначити відповідність принципів аналізу господарської діяльності підприємств вимогам моделі інвестиційно-інноваційного розвитку економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методологічні питання аналізу господарської діяльності підприємств та особливості їх вирішення відповідно до вимог розвитку України знайшли відображення в наукових працях українських учених, серед яких І. Бланк, Ф. Бутинець [9], В. Гець [6], Д. Грицишен [7], В. Доля [8], В. Завгородній, В. Сопко [11], В. Івахненко [12], С. Калабухова [13], І. Лазаришина [16], Л. Лахтіонова [17], В. Мельник [18], Є. Мних [13], О. Олійник [20], А. Пересада, В. Семиноженко, С. Свірко [22], А. Сухоруков [23], М. Чумаченко [10]. Деякі аспекти економічного аналізу в постіндустріальному суспільстві опрацьовані закордонними науковцями: Х. Андерсоном, Г. Александером, М. Бакановим [3], С. Барнгольц [2], Д. Барсуковим [4], С. Барнесом, Дж. Бейлі, Г. Бірманом,

С. Шмідтом [25], М. Бромвичем, Л. Бернштейном [5], В. Беренсом, П. Хавранеком, Е. Нікбахтом, А. Гроппеллі, Б. Нідлзом, В. Ковальовим [14; 15], Д. Колдуеллом, Г. Савицькою [21], Я. Соколовим, М. Фрідманом [26], Р. Холтом, У. Шарпом, А. Шереметом [24] та ін.

Проведений аналіз останніх досліджень і публікацій з економічного аналізу в постіндустріальному суспільстві дозволяє констатувати, що науковим роботам, які присвячено комплексному дослідженню проблем методології та практики аналізу господарської діяльності підприємств в моделі інвестиційно-інноваційного розвитку України, не так багато. Привертає увагу відсутність однозначності у розкритті сутності, групуванні, забезпеченні взаємозв'язку й обґрунтованості принципів, видів і методів економічного аналізу.

Тому, враховуючи наявні теоретичні та практичні досягнення, потрібно виробити чітко визначений підхід до методології економічного аналізу, яка б відповідала моделі інвестиційно-інноваційного розвитку економіки України.

Постановка завдання. Метою статті є критичний аналіз і подальший розвиток методології аналізу господарської діяльності підприємств для постіндустріальної економіки.

Викладення матеріалу та результати. Зміст аналізу господарської діяльності підприємств у постіндустріальній економіці визначається насамперед метою дослідження, а також наявністю інформації і методикою його проведення. Головною метою економічного аналізу в моделі інвестиційно-інноваційного розвитку економіки України є виявлення і кількісна оцінка внутрішньовиробничих резервів із подальшою розробкою відповідних техніко-економічних заходів щодо їхньої реалізації. Особливість аналізу господарської діяльності полягає в тому, що він вивчає економічні процеси не взагалі, а на кожному підприємстві в специфічних умовах його діяльності. Ці умови утворюються під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів. Для підприємства головне значення мають суб'єктивні фактори (техніко-економічні показники), тому що ними можна керувати, змінювати їх для досягнення конкретної поставленої мети.

Відповідно до Академічного тлумачного словника української мови методологія – це: по-перше, вчення про науковий метод пізнання й перетворення світу, його філософська, теоретична основа, а по-друге, сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання [1].

Структуру методології економічного аналізу в постіндустріальному суспільстві у взаємозв'язку її елементів наведено на рис. 1.

На думку А. Д. Шеремета, методологія (філософія методики) економічного аналізу складається із методу як загального підходу до дослідження та конкретної методики як сукупності спеціальних прийомів (методів), що застосовуються для обробки й аналізу економічної інформації. Метод економічного аналізу як загальний підхід до дослідження базується на діалектиці [24, с. 26–27].

З точки зору С. В. Калабухової, якість прийнятих господарських рішень залежить не стільки від методології спостереження, вимірювання та реєстрації даних про предметну сутність господарського факту або господар-

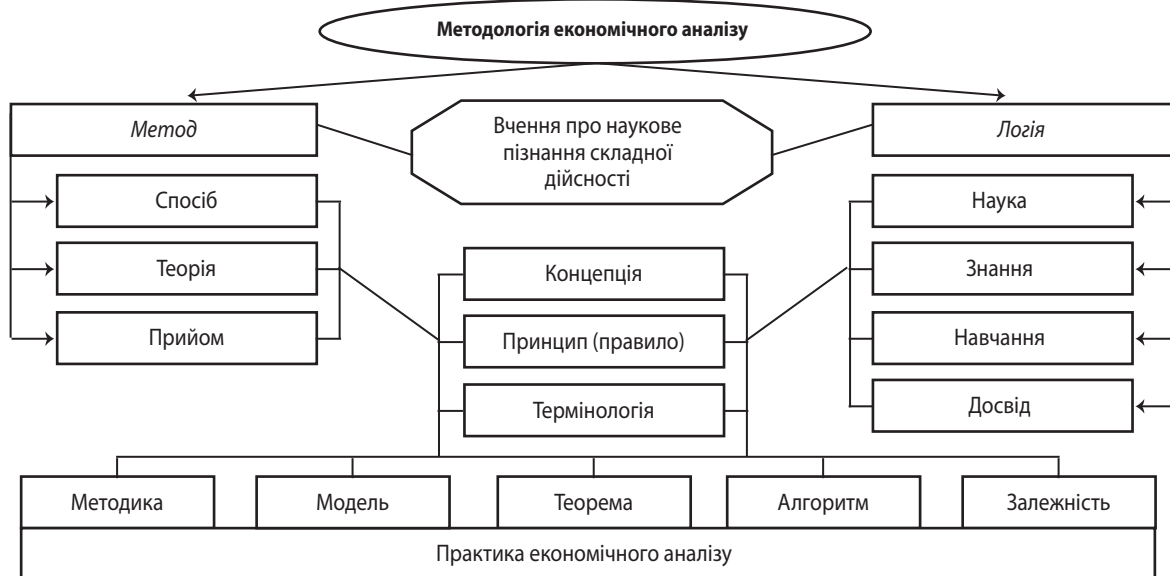

Рис. 1. Загальна структура методології аналізу господарської діяльності в постіндустріальній економіці

Джерело: сформовано автором на основі [14; 24]

ської операції, тобто від бухгалтерського обліку, скільки від методології осмислення інформації, від принципів побудови та наукового інструментарію обробки зафіксованої бухгалтерським обліком інформації для перетворення її у релевантну для зовнішніх і внутрішніх користувачів [13].

Тому для економічного аналізу господарської діяльності підприємств у постіндустріальній економіці, як і для бухгалтерського обліку, є характерним визначення базових принципів, які визначають результативність аналізу, його зв'язки з іншими функціями і системами управління, дають змогу відобразити основні функції аналізу як науки та практичної діяльності, виражають стан і етику дослідника, регулюють процедурну сторону методології і методики. Відмінність полягає в тому, що в економічному аналізі вони законодавчо не регламентуються.

Аналіз багатьох джерел [2–26] виявив, що більшість фахівців-аналітиків по-різному підходять до формування системи принципів аналізу, неоднозначно тлумачать зміст того чи іншого принципу, залишаючи в дискусійній площині деякі важливі аспекти теорії економічного аналізу. Це не дуже сприятливо позначається на організації аналітичного процесу. На нашу думку, при формуванні принципів слід запобігати суб'єктивним судженням, орієнтуючись на усвідомлення та узагальнення об'єктивних процесів і тенденцій в аналітичній сфері в межах єдиної методології економічного аналізу.

В Академічному тлумачному словнику української мови зазначено, що принцип – це: 1) основне вихідне положення будь-якої наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т. ін.; 2) особливість, яку покладено в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; 3) переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці [1].

Принципи економічного аналізу незалежно від економіко-політичного устрою є обов'язковими для всіх господарських відносин. Зміна предмета економічного аналізу та поява нових об'єктів не означає змін у його принципах,

тому що аналіз розв'язує проблеми, що виникають, тільки за допомогою властивих йому методів і принципів.

І. Д. Лазаришина [16] об'єднує принципи аналізу господарської діяльності підприємств у такі групи: методологічні, правові, організаційні та принципи професійної етики.

В результаті проведеного дослідження літературних джерел визначено перелік основних принципів економічного аналізу (табл. 1)

З табл. 1 можна побачити, що науковці сходяться у поглядах на важливість таких основних принципів економічного аналізу, як: ефективність (економічність), конкретність, комплексність, науковість, об'єктивність, оперативність, періодичність, системність.

Водночас зазначений перелік принципів виглядає досить великим. Тому пропонується використати більш раціональний, структурований підхід до принципів аналізу господарської діяльності підприємств, який передбачає групування принципів залежно від складових системи економічного аналізу. Згідно з цим підходом рекомендується виділити системні принципи, принципи інформації, що є результатом економічного аналізу, принципи організації, принципи здійснення економічного аналізу.

Доречним є також уточнення сутності основних принципів економічного аналізу в умовах моделі інвестиційно-інноваційного розвитку економіки України, які б характеризували аналіз господарської діяльності підприємств як цілісну систему (табл. 2).

Рекомендоване уточнення змістовної наповненості зазначених принципів дозволить при їх застосуванні в аналітичній практиці якісно формувати комплекс даних для ефективного управління господарською діяльністю підприємства в умовах постіндустріального розвитку країни. Принципи є складовою методології. Тому їх дотримання є необхідною умовою проведення аналітичних досліджень, запорукою вирішення завдань і досягнення поставлених аналітичних цілей. Адже вони визначають особливості за-

Таблиця 1

Підходи науковців до визначення системи принципів економічного аналізу

Принципи економічного аналізу	В. М. Івахненко [12]	М. І. Баканов, А. Д. Шеремет [3; 24]	Ф. Ф. Бутинець [10]	В. П. Загородній, В. В. Сопко [11]	В. В. Ковальов [14; 15]	Є. В. Мних [19]	М. Г. Чумаченко [10]	Л. А. Бернстайн [5]	І. Д. Лазарішина [16]	Д. О. Грицишен [7]	О. В. Олійник [20]	Всього
Адаптивність				+				+				2
Автономність									+			1
Безперервність				+				+	+			3
Варіативність									+			1
Визначальної ролі практики в процесі пізнання											+	1
Випереджаючого відображення	+			+								2
Демократизм			+			+		+				3
Дієвість (конкретність)			+		+	+			+	+		5
Динамізм	+			+					+			3
Доречність							+	+	+			3
Достовірність							+		+			2
Ефективність (економічність)		+	+		+			+	+	+		6
Зрозумілість							+					1
Історизм											+	1
Конкретність	+	+	+	+						+		5
Комплексність			+		+	+	+	+	+	+		7
Науковість	+	+	+		+				+	+		6
Обґрунтованість									+			1
Об'єктивність		+	+		+		+	+		+	+	7
Оперативність		+	+				+		+	+		5
Періодичність		+			+		+	+		+		5
Пізнаваність											+	1
Плановість			+									1
Повнота									+			1
Порівнянність					+							1
Послідовність									+			1
Пропорційність	+			+								2
Прямоточність				+								1
Ритмічність				+								1
Системність			+		+	+	+	+	+	+		7
Спадкоємність											+	1
Співставність		+	+		+					+		4
Субординація				+								1
Суперечності											+	1
Творча активність											+	1

Джерело: сформовано автором

**Рекомендоване уточнення сутності основних принципів аналізу господарської діяльності підприємств
в умовах інвестиційно-інноваційного розвитку країни**

Принцип	Сутність
Визначальна роль практики в процесі пізнання	суспільна практика є основою, кінцевою метою пізнання та критерієм істини
Дієвість	аналіз повинен активно впливати на досягнення поставлених цілей господарської діяльності, своєчасно виявляти недоліки, прорахунки в роботі підприємства і резерви поліпшення її показників, вичпати можливості підвищення ефективності роботи організації
Ефективність (економічність)	витрати на проведення аналізу повинні давати великий позитивний ефект. З цією метою, крім доцільності організації, під час його проведення повинні широко використовуватися провідні методики, засоби, які полегшують роботу аналітика
Конкретність	результатом аналізу є цільова спрямованість і адресність аналізу. Конкретний аналіз означає цільову спрямованість дослідження на конкретну практику і результативність у досягненні поставленої мети
Комплексність	тісно пов'язаний із принципом системного підходу, хоча має більш вузьке значення. Він передбачає всебічне дослідження причинних взаємозалежностей, комплексну оцінку вхідних параметрів функціонально-структурної побудови, їх зміну та розвиток на досліджуваному об'єкті у просторі і часі за кількісними і якісними ознаками та вихідні (результативні) параметри цього процесу. У полі зору аналітика повинні бути не лише основні (цільові) результати, а й побічні. Цілісність системи, яка відрізняється визначеною завершеною, припускає й відокремлений аналіз її складових елементів
Науковість	методологія економічного аналізу спирається на останні досягнення науки та залежить від дії економічних законів, передбачає пізнання об'єктивної реальності функціонування економічної системи, впливу об'єктивних факторів її зміни та розвитку. Значний прогрес забезпечив широке застосування в економічному аналізі економіко-математичних методів і моделей та комп'ютерної технології обробки аналітичної інформації
Оперативність	аналіз повинен проводитися швидко і чітко з рекомендаціями, що спрямовані на поліпшення господарської діяльності підприємства та перетворюють аналіз в інструмент оперативного контролю
Об'єктивність	результати аналізу повинні відображати об'єктивну реальність і базуватися на достовірній інформації та точних аналітичних розрахунках, а не на думках зацікавлених осіб. При інтерпретації даних необхідно враховувати вплив на них усіх факторів та обмежень. Ідеальним варіантом для аналізу є використання економічних даних і фінансової звітності, достовірність яких підтверджено аудитором
Періодичність	передбачає необхідність систематичного проведення аналітичних досліджень за відповідні звітні періоди з метою цілісного уявлення про динаміку господарських процесів, основних показників, а також планування аналітичної роботи
Пізнаваність	економічні явища та процеси є пізнаваними, слугують об'єктами пізнання для економічних наук, зокрема для економічного аналізу
Регламентованість	відповідність методик аналізу сучасній міжнародній і державній соціально-економічній політиці та законодавству
Системність	кожний досліджуваний об'єкт повинен розглядатися як складна динамічна система, складена з часток. Використовувати в аналізі чітко визначену методику, а не розрізнені показники. При цьому потрібно намагатися ухилитися від аналізу показників, які не пов'язані з досягненням конкретної мети
Творча активність	пізнання не вичерпується новою інформацією про світ

Джерело: сформовано автором

стосування окремих методів або комплексу методів економічного аналізу на етапі інвестиційно-інноваційного розвитку суспільства.

Важливою методологічною рисою аналізу є і те, що він здатний не тільки встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, але і давати їм кількісну характеристику, тобто забезпечувати зміну впливу факторів на результати діяльності. Це робить аналіз господарської діяльності підприємства точним, а висновки – обґрунтованими.

Вагоме значення в підборі методів аналізу господарської діяльності для формування комплексного обліково-

аналітичного забезпечення управління промисловими підприємствами в постіндустріальній економіці мають напрями такого аналізу. Зважаючи на визначені вище класифікаційні ознаки економічного аналізу, вважаємо за необхідне виокремлювати такі види аналізу діяльності підприємств у постіндустріальних умовах (табл. 3).

Основним завданням управління господарською діяльністю підприємств у постіндустріальному суспільстві є прийняття ефективних рішень. Процес прийняття рішень можна умовно об'єднати у три основних етапи: 1) отримання інформації; 2) аналіз інформації; 3) безпосе-

Таблиця 3

**Рекомендовані види аналізу господарської діяльності підприємств у постіндустріальній економіці
за різними суб'єктно-об'єктивними рівнями**

Вид аналізу	Сутність
<i>За відношенням до користувача</i>	
Внутрішній	здійснюється на підприємстві для потреб управління господарською діяльністю
Зовнішній	здійснюється на підставі статистичної та фінансової звітності органами господарського управління, банками, фінансовими органами, акціонерами, інвесторами
<i>За об'єктами управління</i>	
Фінансово-економічний	основну увагу спрямовано на фінансові показники та результати діяльності підприємства
Техніко-економічний	вивчає взаємодію технічних та економічних процесів на результати господарської діяльності
Соціально-економічний	вивчає взаємозв'язок і вплив соціально-економічних процесів на результати господарської діяльності підприємства
Економіко-статистичний	використовується для вивчення масових суспільних явищ на різних рівнях управління: підприємства, галузі, регіону (муниципальному рівні)
Економіко-екологічний	здійснюється органами охорони навколишнього середовища, економічними службами підприємства з метою дослідження взаємодії екологічних і економічних процесів, що пов'язані зі збереженням та поліпшенням навколишнього середовища і витратами на екологію
Інвестиційний	використовується для розробки програм і оцінки ефективності інвестиційної діяльності підприємства
Маркетинговий	застосовується службою маркетингу підприємства або об'єднання для вивчення зовнішнього середовища функціонування підприємства, ринків сировини і збуту готової продукції, її конкурентоспроможності, попиту і пропозиції, комерційного ризику, формування цінової політики, розробки тактики і стратегії маркетингової діяльності
Функціонально-вартісний	основне призначення цього виду аналізу в тому, щоб виявити непотрібні функції об'єкта і попередити зайві витрати за рахунок ліквідації непотрібних вузлів, деталей, спрощення конструкції виробу, заміни матеріалів тощо
<i>За галузевою ознакою</i>	
Галузевий	методика якого враховує специфіку окремих галузей економіки (промисловості, сільського господарства, будівництва, транспорту тощо)
Міжгалузевий	вид аналізу господарської діяльності, що є теоретичною і методологічною основою економічного аналізу у всіх галузях економіки (видах економічної діяльності)
<i>За змістом програми</i>	
Комплексний	діяльність підприємства вивчається всебічно
Тематичний	аналізуються тільки окремі сторони господарської діяльності підприємства, що представляють в певний момент часу найбільший інтерес
<i>Організаційна форма</i>	
Централізований	вид аналізу, при якому керівництво вищої ланки залишає за собою більшу частину повноважень, необхідних для прийняття найважливіших рішень
Децентралізований	вид аналізу в організаціях, в яких повноваження розподілені за підпорядкованими рівнями управління
Інтегрований	поєднує у різних співвідношеннях централізовану та децентралізовану форми, є найбільш розповсюдженою на металургійних підприємствах
<i>Періодичність проведення</i>	
Разовий	аналіз проводиться епізодично за певних умов (у разі зміни керівництва, акціонерів, форс-мажорних обставин)
Періодичний	аналіз, що проводиться систематично через певний інтервал часу
Систематичний	сприяє впровадженню на підприємствах більш досконалої організації виробництва і праці, дозволяє знайти нові джерела для підвищення продуктивності праці, зниження собівартості продукції, поліпшення використання засобів виробництва, сприяє інноваціям і розподілу передового виробничого досвіду
<i>Повнота охоплення об'єктів</i>	
Суцільний	висновки за його результатами формуються після вивчення всіх без виключення об'єктів
Вибірковий	висновки формуються за результатами дослідження тільки частини об'єктів

Джерело: сформовано автором

редньо акт прийняття рішення. Для кожного виду управлінських рішень застосовуються відповідні методи аналізу: для прогнозування – методи перспективного аналізу; для прийняття оперативних рішень – методи оперативного аналізу; для оцінки та контролю господарської діяльності за минулі періоди – методи ретроспективного аналізу. До становлення економічного аналізу як науки привела необхідність створення універсальних методів дослідження і управління в галузі економіки.

Під методом науки в широкому сенсі розуміють спосіб пізнання і дослідження досліджуваного предмета. У сучасній науковій літературі зустрічається безліч визначень цього поняття, найбільш розповсюдженим з яких є розуміння методу як: по-перше, способу пізнання явищ природи та суспільного життя, а по-друге, прийому або системи прийомів, що застосовується в певній галузі діяльності (науці, виробництві тощо) [1].

Для економічного аналізу як галузі науки притаманний свій метод. На думку С. Б. Барнгольц, під методом економічного аналізу потрібно розуміти спосіб системного, комплексного вивчення, вимірювання та узагальнення впливу окремих факторів на виконання господарських планів і динаміку господарського розвитку, що здійснюється шляхом обробки спеціальними прийомами показників плану, обліку, звітності та інших джерел інформації [2]. Згідно з поглядами В. В. Ковальова і О. М. Волкової, метод економічного аналізу є системою теоретико-пізнавальних категорій, наукового інструментарію і регулятивних принципів дослідження процесів функціонування економічних суб'єктів, засобом пізнання економічного суб'єкта, який складається з ряду послідовно здійснюваних дій (стадій, етапів). Ці дослідники представляють метод економічного аналізу як комбінацію трьох складових: категорій науки, інструментарію дослідження та принципів [14].

Узагальнюючи наведені підходи до характеристики методу економічного аналізу, пропонується визначити метод аналізу господарської діяльності підприємств як спосіб вивчення і пізнання економічних процесів. Діалектичний метод пізнання визнаний найбільш прийнятним для всіх економічних наук. Використання діалектичного методу в аналізі означає, що вивчення господарської діяльності підприємства має проводитися з урахуванням усіх його внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків. Так, при впровадженні на підприємстві нової техніки – збільшуються витрати на її придбання та утримання, але водночас зменшуються витрати на оплату праці робітникам у зв'язку з підвищенням її продуктивності.

Реалізація у практичній діяльності бізнес-суб'єктів методу економічного аналізу, яку характеризують принципи економічного аналізу, потрібно розуміти як процес використання методу як елемента конкретної методики дослідження.

Під методикою розуміють сукупність способів, правил найбільш доцільного виконання якої-небудь роботи. В економічному аналізі методика являє собою сукупність аналітичних способів і правил дослідження економіки підприємства, певним чином підпорядкованих досягненню мети аналізу.

С. В. Калабухова в дослідженні елементів методу бухгалтерського аналізу в інформаційній економіці приходиться

до висновків, що реалізація процесу управління господарською діяльністю суб'єктів господарювання повинна відповідати процесу переходу України до постіндустріального суспільства. Але в той же час, коли політика держави спрямована на побудову інноваційної економіки – інновації та інноваційна діяльність досі не розглядаються як самостійні об'єкти не тільки економічного аналізу, але і бухгалтерського обліку. Звідси виникають проблеми, що пов'язані з обліком інновацій, розкриттям інформації про них у фінансовій звітності, обґрунтуванням системи показників ефективності інноваційної діяльності, розробкою комплексних методик її аналізу [13]. Тому оцінювання результатів інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, її облік та аналіз вимагають нових концептуальних підходів

Згідно з поглядами А. Д. Шеремета [24], удосконаленню методології економічного аналізу та розробці підлягають такі розділи, як оцінка та аналіз ризиків, аналіз інноваційної діяльності, ціна капіталу та оцінка бізнесу, оцінка грошових потоків та грошей у часі, особливості управлінського аналізу в окремих галузях економіки тощо. Особливо він наголошує на важливості розвитку інформаційних систем через те, що швидкість аналітичних процедур має вирішальне значення.

Методи економічного аналізу, які застосовуються в дослідженнях господарської діяльності підприємств, налічують близько 100 найменувань, серед яких основними є формалізовані (логіко-економічні, економіко-математичні, традиційні методи статистики), неформалізовані (методи індивідуальних та колективних експертних оцінок) та методи стратегічного аналізу (SWOT, STEP, SPACE, GAP, PIMS, модель Мак-Кінсі) тощо. У той же час, зважаючи на недостатню дослідженість інновацій як складової інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств, рекомендується при виборі методів економічного аналізу враховувати окремі умовні фази інвестиційно-інноваційного процесу (табл. 4).

В умовах невідворотних процесів глобалізації економіки України національним виробником для виходу з конкурентоспроможною продукцією (послугами) на зовнішні та внутрішні ринки слід адаптувати свою господарську діяльність до умов інвестиційно-інноваційного розвитку суспільства. Тому для аналізу господарської діяльності підприємств та прийняття ефективних рішень у постіндустріальному суспільстві потребують розвитку такі перспективні методики економічного аналізу, як:

- ситуаційний аналіз, методика якого повинна відповідати постійним запитам управлінців, враховувати інфляційні процеси, дії конкурентів, кон'юнктуру ринку, ризики тощо;
- стратегічний аналіз, що аналізує майбутнє не тільки за показниками минулого, а й за прогнозованими умовами майбутнього. При аналізі ефективності бізнес-процесів рекомендується розробити нові й адаптувати класичні методи аналізу, що враховуватимуть їх кількісні та якісні характеристики;
- АВС-аналіз, який дозволяє обґрунтувати пріоритети та ключові напрямки змін у виробничому процесі. Результатом повинна бути мобілізація резервів господарювання через поліпшення організації та ефективності виробництва;

Рекомендоване застосування методів економічного аналізу підприємства залежно від фаз інвестиційно-інноваційного процесу

Фаза	Метод	Сутність
1	2	3
Визначення потреби, можливості та цілеспрямованості інновації	SWOT-аналіз	метод аналізу, який дозволяє знайти оптимальне співвідношення між сильними та слабкими сторонами господарської діяльності підприємства з урахуванням її можливостей і загроз, спрямований на виявлення резервів зниження витрат за їх реалізації завдяки запровадженню більш ефективних варіантів виробництва, раціонального співвідношення між споживчими властивостями виробу та витратами на його виготовлення, сприяє визначенню способів зниження матеріало-, енерго- і трудомісткості продукції
	Дорожня карта	метод аналізу розвитку бізнесу або продажу певного продукту з урахуванням усіх відомих факторів за декількома сценаріями з оцінкою можливих ризиків. Побудова дорожньої карти складається з аналітичного визначення вузлів (або певних точок), на яких слід приймати важливі для господарської діяльності підприємства рішення залежно від поточної конкурентної ситуації на ринку з урахуванням можливих наслідків
	Бенчмаркінг	метод оцінки стратегій і цілей роботи підприємства порівняно з компаніями-лідерами для визначення його позиції на конкретному ринку товарів і послуг
	Портфоліо технологій	це метод фіксування, акумулювання, оцінки та самооцінки технологічно-виробничих досягнень підприємства за певний проміжок часу з метою відстеження прогресу в господарській діяльності за окремий проміжок часу
	Аналіз життєвого циклу продукту	метод аналізу процесу розроблення товару з огляду на стадії його життєвого циклу, оцінки потенціалу його збуту, одержання прибутку, з урахуванням поведінки конкуруючих компаній та обраної маркетингової стратегії підприємства
	Сценарій розвитку техніки	метод оцінки ризиків проекту розвитку технічної бази підприємства шляхом встановлення впливу на проект різних факторних комбінацій з урахуванням ймовірності настання кожного сценарію
	Евристичні методи	спеціальні методи аналізу, що ґрунтуються на використанні досвіду, інтуїції фахівця-аналітика та його творчого мислення
Генерація ідей	Мозковий штурм	метод висування, порівняння та відбору ідей групою експертів у процесі розв'язування аналітичного завдання
	Теорія розв'язання винахідницьких завдань (ТРВЗ)	метод що передбачає класифікаційний аналітичний механізм розв'язання винахідницьких завдань із застосуванням матриці протиріч, алгоритмізації процесів на підставі використання законів розвитку технічних систем
	Загальна оцінка інвестицій (RGI)	забезпечує оцінювання інвестиційних потреб і можливостей підприємства
	Інтелектуальний аналіз даних	метод виявлення раніше невідомих, практично корисних і нетривіальних інтерпретацій аналітичної інформації, необхідної для прийняття управлінських та інвестиційно-інноваційних рішень
Оцінка ідей (потенційних рішень)	Аналіз витрат / прибутку	метод системного аналізу структури витрат у взаємозв'язку з обсягами реалізації та прибутками підприємства
	Аналіз ризиків	метод аналізу ймовірності виникнення ризику й обсягів можливих фінансових втрат при настанні ризикової події
	Оцінка технології	метод аналізу й оцінки економічних наслідків та ризику впровадження технологій у разі нормальної чи аварійної експлуатації
	Рейтинговий метод	полягає у визначенні системи аналітичних показників, які оцінюють бізнес-ідею, порівняно з умовним еталонним результатом
Реалізація	Бізнес-модель	метод концептуальної аналітичної діагностики способу створення інновації або отримання корисного ефекту від бізнесової діяльності
	Структурування функцій якості (QFD)	метод систематичного і структурованого перетворення побажань споживачів у вимоги до якості продукції, послуг і / або процесу, що забезпечує через аналітичну інформацію краще розуміння вимог споживачів при проектуванні, розробці й удосконаленні продукції, послуг і процесів
	Аналіз видів наслідків і потенційних відмов (FMEA)	метод превентивної аналітики спрямований на попередження та / або ослаблення шкідливих наслідків у споживача через можливі дефекти продукції і процесів її виробництва, що можуть виникати під час модернізації
	Мінімізація витрат	метод аналізу, що передбачає вибір найбільш дешевого варіанта в період прийняття управлінського й інвестиційно-інноваційного рішення

1	2	3
	Маркетинговий аналіз	метод аналізу комерційної спроможності проекту, оцінка можливості реалізації певного продукту на обраному ринку й отримання рівня доходу, який зміг би покрити витрати за проектом і задовольнити інтереси інвесторів

Джерело: сформовано автором

- GAP-аналіз, завдяки якому можна знайти шлях від існуючого стану до бажаного;
- інституційний аналіз, який має на меті оцінити організаційні, правові, політичні й адміністративні умови діяльності підприємства.

Розглянута теоретико-методологічна конструкція економічного аналізу дозволить сформувати комплексне обліково-аналітичне управління підприємством на засадах інвестиційно-інноваційного розвитку, яке можливо використовувати для прийняття управлінських рішень, спрямованих на: зміну параметрів функціонування підприємства в поточному періоді для уникнення або зменшення всіх видів ризиків; виправлення збоїв, допущених у попередніх періодах, які впливають на стан підприємства; формування стратегічних напрямів розвитку та функціонування підприємства шляхом розробки заходів попередження ризиків, що забезпечить безперервність функціонування підприємства.

Висновки та напрямки подальших досліджень

Розвиток методології економічного аналізу повинен здійснюватись у напрямку створення передумов, за яких забезпечується можливість за результатами аналітичних розрахунків діагностувати та контролювати тенденції поліпшення кількісних і якісних параметрів виробничо-господарської діяльності підприємств як наслідок ефективних управлінських рішень.

Доведено, що теоретико-методологічна конструкція економічного аналізу в умовах постіндустріальної економіки потребує удосконалення.

Проведено критичний аналіз думок провідних учених-аналітиків щодо сутності та класифікації принципів, методів і методик економічного аналізу. Уточнено сутність принципів, рекомендовано види та методи аналізу, що дозволять бухгалтерам, аналітикам, аудиторам, контролерам та іншим суб'єктам краще розуміти й ефективно використовувати теоретично-методологічні аспекти економічного аналізу на практиці. Сформовано порядок застосування методів економічного аналізу залежно від фаз інвестиційно-інноваційного процесу на підприємствах.

Подальший науковий пошук доцільно зосередити на доповненні теоретико-методологічної бази економічного аналізу показниками, які дозволять проводити якісний і швидкий аналіз інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств для прийняття ефективних управлінських рішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/>.
2. Барнгольц С. Б. Экономический анализ хозяйственной деятельности на современном этапе развития / С. Б. Барнгольц. – М. : Финансы и статистика, 2008. – 345 с.

3. Баканов М. И. Теория экономического анализа : учебник / М. И. Баканов, А. Д. Шеремет. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 416 с.

4. Барсуков Д. П. Экономический анализ как инструмент оценки экономической деятельности организаций культуры [Електронний ресурс] / Д. П. Барсуков, А. А. Екатеринбургская // Концепт : науч.-метод. электрон. журнал. – 2016. – Т. 15. – С. 2636–2640. – Режим доступу : <http://e-koncept.ru/2016/96448.htm>.

5. Бернстайн Л. А. Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация / Л. А. Бернстайн ; пер. с англ. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 624 с.

6. Геєць В. М. Інституційна обумовленість інноваційних процесів у промисловому розвитку України / В. М. Геєць // Економіка України. – 2014. – № 12 (637). – С. 4–19.

7. Грицишен Д. О. Обліково-аналітичне забезпечення управління економіко-екологічною безпекою підприємств : монографія / Д. О. Грицишен. – Житомир : ЖДТУ, 2015. – 450 с.

8. Доля В. Т. Економічний аналіз: теорія практичні методи : навч. посіб. / В. Т. Доля. – Київ : Кондор, 2003. – 208 с.

9. Економічний аналіз : навч. посіб. / За ред. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир : Рута, 2003. – 680 с.

10. Економічний аналіз : навч. посіб. / М. А. Болюк, В. З. Бурчевський, М. І. Горбатов ; за ред. М. Г. Чумаченка. – Київ : КНЕУ, 2001. – 540 с.

11. Завгородній В. П. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу / В. П. Завгородній, В. В. Сопко. – Київ : КНЕУ, 2000. – 258 с.

12. Івахненко В. М. Курс економічного аналізу : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / В. М. Івахненко. – Київ : КНЕУ, 2000. – 263 с.

13. Калабухова С. В. Елементи методу бухгалтерського аналізу в інформаційній економіці / С. В. Калабухова // Економічний аналіз. – 2015. – Т. 19. – № 1. – С. 6–12.

14. Ковалев В. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия : учебник / В. В. Ковалев, О. Н. Волкова. – М. : Проспект, 2004. – 424 с.

15. Ковалев В. В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности / В. В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 512 с.

16. Лазаришина І. Д. Економічний аналіз в Україні: історія, методологія, практика : монографія / І. Д. Лазаришина. – Рівне : НУВГП, 2005. – 369 с.

17. Лахтіонова Л. А. Функції економічного аналізу на мікрорівні / Л. А. Лахтіонова, Н. О. Кириченко // Фінанси, облік і аудит : зб. наук. пр. КНЕУ, 2008. – Вип. № 11. – С. 245–250.

18. Мельник В. М. Основи економічного аналізу: короткий теоретико-методологічний курс : навч. посіб. / В. М. Мельник. – Київ : Кондор, 2003. – 128 с.

19. Мних Є. В. Економічний аналіз : підручник / Є. В. Мних. – Київ : ЦНЛ, 2005. – 472 с.

20. Олійник О. В. Розвиток економічного аналізу в умовах інституційних змін : монографія / О. В. Олійник. – Житомир : ЖДТУ, 2008. – 653 с.

21. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства : навч. посіб. / Г. В. Савицька. – Київ : Знання, 2005. – 662 с.

22. Свірко С. В. Державні фінанси України: визначальні вектори, результати та проблеми розвитку / С. В. Свірко, Б. Ю. Кузьмінський // Незалежний аудитор. – 2015. – № 13 (III). – С. 24–31.

23. Сухоруков А. І. Активізація інвестиційно-інноваційної політики у промисловості – стратегічний пріоритет національних економічних інтересів України / А. І. Сухоруков, О. В. Собкевич // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2015. – № 3 (80). – С. 193–205.

24. Шеремет А. Д. Теория экономического анализа : учебник / А. Д. Шеремет. – М.: ИНФРА-М, 2011. – 352 с.

25. Bierman H. The Capital Budgeting Decision. Economic Analysis and Financing, 8th ed. / H. Bierman, S. Smidt. – New York : Macmillan Publishing, 1993. – 645 p.

26. Friedman M. The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits / M. Friedman. – New York : Times Magazine. – 2011. – 650 p.

REFERENCES

“Akademichnyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy” [Academic explanatory dictionary of Ukrainian language]. <http://sum.in.ua/>

Barngolts, S. B. *Ekonomicheskyy analiz khozyaystvennoy deyatel'nosti na sovremennom etape razvitiya* [Economic analysis of economic activities at the present stage of development]. Moscow: Finansy i statistika, 2008.

Bakanov, M. I., and Sheremet, A. D. *Teoriya ekonomicheskogo analiza* [The theory of economic analysis]. Moscow: Finansy i statistika, 1998.

Barsukov, D. P., and Ekaterininskaya, A. A. “Ekonomicheskyy analiz kak instrument otsenki ekonomicheskoy deyatel'nosti organizatsiy kultury” [Economic analysis as a tool for assessment of economic activities of cultural organizations]. <http://e-koncept.ru/2016/96448.htm>

Bernsteyn, L. A. *Analiz finansovoy otchetnosti: teoriya, praktika i interpretatsiya* [Financial statement analysis: theory, practice and interpretation]. Moscow: Finansy i statistika, 1996.

Boliukh, M. A., Burchevskiy, V. Z., and Horbatok, M. I. *Ekonomichnyi analiz* [Economic analysis]. Kyiv: KNEU, 2001.

Bierman, H., and Smidt, S. *The Capital Budgeting Decision. Economic Analysis and Financing* New York: Macmillan Publishing, 1993.

Dolia, V. T. *Ekonomichnyi analiz: teoriya praktichnykh metodov* [Economic analysis: the theory of practical techniques]. Kyiv: Kondor, 2003.

Ekonomichnyi analiz [Economic analysis]. Zhytomyr: Ruta, 2003.

Friedman, M. *The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits* New York: Times Magazine, 2011.

Hrytsyshen, D. O. *Oblikovo-analitychne zabezpechennia upravlinnia ekonomiko-ekolohichnoiu bezpekoiu pidpriemstv* [Registration-analytical maintenance of management of economic-ecological safety of enterprises]. Zhytomyr: ZhDTU, 2015.

Heiets, V. M. “Instytutsiina obumovlenist innovatsiinykh protsesiv u promyslovomu rozvytku Ukrainy” [Institutional conditioning of innovative processes in the industrial development of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 12 (637) (2014): 4-19.

Ivakhnenko, V. M. *Kurs ekonomichnoho analizu* [Course of economic analysis]. Kyiv: KNEU, 2000.

Kovalev, V. V., and Volkova, O. N. *Analiz khoziaystvennoy deyatel'nosti predpriyatiya* [Analysis of economic activity of the enterprise]. Moscow: Prospekt, 2004.

Kovalev, V. V. *Finansovyy analiz: Upravleniye kapitalom. Vybory investitsiy. Analiz otchetnosti* [Financial analysis: capital Management. The choice of investments. Analysis reporting]. Moscow: Finansy i statistika, 2000.

Kalabukhova, S. V. “Elementy metodu bukhgalterskoho analizu v informatsiinii ekonomitsii” [Elements of accounting analysis in the information economy]. *Ekonomichnyi analiz* vol. 19, no. 1 (2015): 6-12.

Lakhtionova, L. A., and Kyrychenko, N. O. “Funksii ekonomichnoho analizu na mikrorivni” [Functions of economic analysis at the micro level]. *Finansy, oblik i audyt*, no. 11 (2008): 245-250.

Lazaryshyna, I. D. *Ekonomichnyi analiz v Ukraini: istoriia, metodolohiia, praktika* [Economic analysis: history, methodology, practice]. Rivne: NUVHP, 2005.

Mnykh, Ye. V. *Ekonomichnyi analiz* [Economic analysis]. Kyiv: TsNL, 2005.

Melnyk, V. M. *Osnovy ekonomichnoho analizu: korotky teoretiko-metodolohichni kursy* [Fundamentals of economic analysis: a brief theoretical and methodological course]. Kyiv: Kondor, 2003.

Oliinyk, O. V. *Rozvytok ekonomichnoho analizu v umovakh instytutsiinykh zmin* [Development of economic analysis in the context of institutional change]. Zhytomyr: ZhDTU, 2008.

Svirko, S. V., and Kuzminskiy, B. Yu. “Derzhavni finansy Ukrainy: vyznachalni vektory, rezultaty ta problemy rozvytku” [Public finances in Ukraine: defining the vectors, the results and problems of development]. *Nezalezhnyi audytor*, no. 13 (3) (2015): 24-31.

Sukhorukov, A. I., and Sobkevych, O. V. “Aktyvizatsiia investytsiino-innovatsiinoi polityky u promyslovosti - stratehichniy priorytet natsionalnykh ekonomichnykh interesiv Ukrainy” [The intensification of investment and innovative policy in the industry is a strategic priority of national economic interests of Ukraine]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, no. 3 (80) (2015): 193-205.

Sheremet, A. D. *Teoriya ekonomicheskogo analiza* [The theory of economic analysis]. Moscow: INFRA-M, 2011.

Savytska, H. V. *Ekonomichnyi analiz diialnosti pidpriemstva* [Economic analysis of enterprise activity]. Kyiv: Znannia, 2005.

Zavorodnii, V. P., and Sopko, V. V. *Orhanizatsiia bukhgalterskoho obliku, ekonomichnoho kontroliu ta analizu* [Organization of accounting, economic control and analysis]. Kyiv: KNEU, 2000.